

Höskolan Kristianstad
291 88 Kristianstad
044-20 30 00
www.hkr.se

EXAMENSARBETE

Hösten 2012

Läroarutbildningen

Lyssna på mig!

Försköllärares uppfattningar om barns delaktighet och inflytande i försköolan

Författare
Therése Persson

Handledare
Ingrid Lindahl

Examinator
Susanne Thulin

www.hkr.se

Lyssna på mig!

- Förskollärares uppfattningar om barns delaktighet och inflytande i förskolan

Abstract

I läroplanen för förskolan (Utbildningsdepartementet, 2010) betonas det faktum att barn ska ges möjligheter till reellt inflytande över både arbetssätt och innehåll i verksamheten. Det är barnens behov och intressen som ska fungera som utgångspunkt i såväl planering som utformning.

Studien har genomförts som en kvalitativ undersökning med syftet att belysa förskollärares uppfattningar om barns delaktighet och inflytande i förskolan men också på vilket sätt barn görs delaktiga i verksamheten. Studiens forskningsfrågor är: Hur uppfattar förskollärare barns delaktighet och inflytande i förskolan? På vilket sätt är barn delaktiga i verksamheten? Det empiriska materialet har samlats in genom intervjuer med tre förskollärare. Kvalitativ forskningsintervju är den metod som använts i studien eftersom denna metod är förenligt med studiens syfte. Det material som insamlats har transkriberats och därefter har en analys inspirerad av fenomenografin genomförts.

Slutsatser som undersökningen lett fram till är att förskollärarna i undersökningen anser att delaktighet är att vara med, det krävs inget aktivt deltagande. Att barnen har ett inflytande förutsätter dock, enligt förskollärarna, att barnen ger uttryck för sina behov och intressen, antingen via talspråk eller via kroppsspråk. Förskollärarnas intentioner är att ge barnen möjligheter till ett reellt inflytande men det finns vissa begränsningar som pedagogerna inte kan påverka.

Ämnesord:

Delaktighet, inflytande, dokumentation, barnperspektiv, förskollärare, förskola.

Innehåll

FÖRORD.....	4
1. INLEDNING.....	5
1.1 Bakgrund.....	5
1.2 Syfte och problemformulering.....	6
1.3 Uppsatsens disposition.....	6
2. LITTERATURGENOMGÅNG.....	7
2.1 Teoretisk utgångspunkt.....	7
2.2 Läroplan för förskolan.....	7
2.3 Barnperspektiv eller barns perspektiv?.....	9
2.4 Barnsyn – vem är barnet?.....	10
2.5 Delaktighet – att bli sedd, att bli hörd.....	11
2.6 Inflytande.....	13
3. METOD.....	15
3.1 Fenomenografisk ansats.....	15
3.2 Urval.....	15
3.3 Insamlingsmetod - tillvägagångssätt.....	16
3.4 Bearbetning och analys.....	17
3.5 Etiska överväganden.....	18
4. RESULTAT OCH ANALYS.....	19
4.1 Delaktighet – då är man med.....	19
4.2 Inflytande – vi är här för barnen, barnen är inte här för oss.....	20
4.3 Dokumentation – ett nytt sätt att tänka.....	22
5. DISKUSSION.....	24
5.1 Resultatdiskussion.....	24
5.1.1 Delaktighet – då är man med.....	24
5.1.2 Inflytande – vi är för barnen, barnen är inte här för oss.....	25
5.1.3 Dokumentation – ett nytt sätt att tänka.....	26
5.1.4 Sammanfattning av resultatdiskussion.....	27
5.2 Metoddiskussion.....	28
5.3 Förslag till vidare forskning.....	30
6. SAMMANFATTNING.....	31
REFERENSLISTA.....	32
Bilaga 1.....	34

FÖRORD

Först och främst vill jag rikta ett stort tack till de förskollärare som medverkat i min studie.

Sedan vill jag rikta ett stort tack till min handledare, Ingrid Lindahl, som genom stort tålamod och engagemang har stöttat mig genom hela processen.

Slutligen vill jag rikta ett stort varmt tack till min familj, som har hjälpt till med läsning, råd och stöd. Men främst för att ni funnits där och för att ni stått ut med mig under denna period, utan er hade det aldrig gått!

Klippan 1 januari 2013

1. INLEDNING

Att så små barn som ettåringar kan vara med och påverka såväl utformningen som innehållet av den pedagogiska verksamheten i förskolan kan ibland uppfattas som otänkbart och även som något de inte har rätt till (Utbildningsdepartementet, Ds 2003:46). Hur ska en individ som inte ens lärt sig prata än kunna ha inflytande över vad som händer på förskolan? Dock är det, enligt läroplanen för förskolan (Utbildningsdepartementet, 2010), inte bara möjligt utan också en rättighet för barnen eftersom verksamheten ska bedrivas i demokratiska former.

I förskolan läggs grunden för att barnen ska förstå vad demokrati är. Barnens sociala utveckling förutsätter att de alltefter förmåga får ta ansvar för sina egna handlingar och för miljön i förskolan. De behov och intressen som barnen själva på olika sätt ger uttryck för bör ligga till grund för utformningen av miljön och planeringen av verksamheten (Utbildningsdepartementet, 2010).

Den här uppsatsen handlar om barns delaktighet och inflytande samt vilka möjligheter de har att påverka sin vardag på förskolan.

1.1 Bakgrund

Efter att ha tagit del av vetenskaplig litteratur och förskolans styrdokument om barns delaktighet och inflytande väcktes en nyfikenhet för hur detta ser ut i praktiken. I läroplanen för förskolan betonas barns inflytande, de ska ges ett verkligt inflytande på såväl arbetssätt som innehåll i verksamheten. ”De behov och intressen som barnen själva på olika sätt ger uttryck för bör ligga till grund för utformningen av miljön och planeringen av verksamheten” (Utbildningsdepartementet, 2010, s. 12). Detta innebär att barnen ska ges möjlighet att påverka de aktiviteter som sker på förskolan, deras behov och intressen ska fungera som en utgångspunkt i den planering som pedagogerna gör. Pramling Samuelsson och Sheridan beskriver barns delaktighet så här; ”Vi menar att barns möjlighet att delta och bli lyssnade på är en odiskutabel demokratisk rättighet samtidigt som det är en pedagogisk utgångspunkt” (Pramling Samuelsson och Sheridan, 2003, s. 81). Eftersom läroplanen för förskolan understryker det faktum att verksamheten ska bedrivas under demokratiska former bör det alltså vara en självklarhet att alla barn ges möjlighet att vara delaktiga och få inflytande.

Den erfarenhet som jag bär med mig, av arbete med förskolebarn, stämmer däremot inte med den litteratur jag läst eller de riktlinjer och mål som finns i läroplanen för förskolan. Många gånger är intentionerna goda och pedagoger arbetar för att försöka ge barn ett reellt inflytande

och för att de ska känna sig delaktiga. Dock förekommer det att barn inte ges dessa möjligheter. Detta dilemma väckte alltså en nyfikenhet hos mig och jag vill nu undersöka hur det ser ut i den pedagogiska verksamheten i förskolan.

1.2 Syfte och problemformulering

Syftet med denna studie är att belysa pedagogers uppfattningar om barns delaktighet och inflytande. I revideringen av läroplanen för förskolan år 2010 (Utbildningsdepartementet 2010) får såväl delaktighet och inflytande en betydande roll och genomsyrar hela styrdokumentet, vilket gör att studien är relevant för tiden. Utifrån detta är mina frågeställningar; *Hur uppfattar förskollärare barns delaktighet och inflytande i förskolan? På vilket sätt är barn delaktiga i verksamheten?*

1.3 Uppsatsens disposition

I litteraturgenomgången presenteras relevant forskning för ämnet. I detta kapitel framställs studiens teoretiska utgångspunkt men också forskning kring begrepp som barnperspektiv, barns perspektiv och delaktighet, inflytande samt barnsyn. Denna forskning är grunden till den empiriska undersökningen som genomförts, vilken presenteras i efterkommande kapitel. Här görs en beskrivning och motivering av vilka metoder som använts samt vilka etiska övervägande som gjorts. Vidare följer undersökningens resultat som sedan analyseras med kopplingar till det som presenteras i litteraturgenomgången. Följande kapitel innehåller en resultatdiskussion och en metoddiskussion samt förslag på vidare forskning. Avslutningsvis sammanfattas uppsatsens väsentliga delar.

2. LITTERATURGENOMGÅNG

I detta kapitel kommer studiens teoretiska utgångspunkt att lyftas fram för att sedan övergå till att presentera vad som står i läroplanen gällande demokrati, delaktighet och inflytande. Därefter följer teorier om skillnader mellan barnperspektiv och barns perspektiv. Vidare belyses vikten av att göra barn delaktiga i verksamheten samt varför de ska ges möjlighet till inflytande. Hur barnsyn kan påverka pedagogers förhållningssätt i arbetet med barn tas också upp.

2.1 Teoretisk utgångspunkt

Jag har inspirerats av den fenomenografiska ansatsen i arbetet med denna studie, vars fokus ligger på pedagogers uppfattningar om barns delaktighet och inflytande. Patel och Davidson (2003) beskriver att fenomenografins fokus ligger på att studera uppfattningar. Den fenomenografiska ansatsen utvecklades under 70-talet av Ference Marton, som ”en kvalitativ metod att studera lärande” (Patel och Davidson, 2003, s. 33). De menar att, med fenomenografien, ändrades fokus från att ha studerat hur mycket som lärs till vad som lärs. Fenomenografien grundar sig på vad Larsson (1986) kallar andra ordningens perspektiv, nämligen hur någon uppfattar ett fenomen. Det handlar inte om vad som är sant eller falskt utan det som en person upplever är dennes sanning. Således är personens perspektiv dennes sanning.

2.2 Läroplan för förskolan

År 2010 kom läroplanen för förskolan att revideras och den nya upplagan lägger stor vikt vid barns delaktighet och inflytande. Även vikten av dokumentation, utvärdering och utveckling betonas. Begreppet inflytande tillägnas en egen underrubrik i dokumentets andra kapitel (Utbildningsdepartementet, 2010, s. 12). Där poängteras det faktum att verksamhetens miljö och planering ska utformas utefter de behov och intressen som barnen själva uttrycker. Barnen ska alltså ges ett reellt inflytande över såväl den egna situationen som verksamhetens innehåll och arbetssätt.

Den demokratiska andan genomsyrar hela läroplanen och redan i det första kapitlet i läroplanen betonas det faktum att förskolans dagliga verksamhet ska bedrivas under demokratiska former. Barnen ska förberedas för de rättigheter och skyldigheter som innefattas av ett demokratiskt samhälle. De ska även förberedas för delaktighet och ansvar.

Vuxnas förhållningssätt påverkar barns förståelse och respekt för de rättigheter och skyldigheter som gäller i ett demokratiskt samhälle och därför är vuxna viktiga som förebilder.

Att hävda grundläggande värden kräver att värderingar tydliggörs i den dagliga verksamheten. Verksamheten ska bedrivas i demokratiska former och därigenom lägga grunden till ett växande ansvar och intresse hos barnen för att de på sikt aktivt ska delta i samhällslivet (Utbildningsdepartementet, 2010, s. 4).

Denna demokratifostran är något som Emilsson (2008) reflekterar över. Hon menar att det är tämligen nytt att betrakta barn som medborgare och påpekar att detta blivit möjligt först under 1900-talets senare del då synen på barn har förändrats. Att små barn ses som medborgare, och därmed en del av samhället, anser Emilsson (2008) vara ett erkännande av det lilla barnet.

Pramling Samuelsson och Sheridan (2006) menar att den stora utmaningen för lärare i förskolan är att hitta en väg för att kombinera barns mål för sitt lärande och för de samhälleliga målen, samtidigt som barns lust att lära ska finnas kvar, ökas samt utmanas. De anser att en förutsättning för att barn ska kunna fostras som demokratiska medborgare är att de redan i förskolan får möjlighet att ha inflytande över både sin egen situation och verksamhetens innehåll. Skolverket (2000) har presenterat en rapport om demokratiuppdraget i förskola och skola. I denna rapport framgår det att tidsbrist ses som en problematisk del av arbetet med demokrati frågor. Det finns, hos lärare, en önskan om att reflektera och föra samtal om värdegrunden men detta är något som de inte hinner med. Av rapporten framgår också att varken barn eller vuxna ges det utrymme för samtal och diskussioner kring värden och normer som de önskar. Denna tidsbrist är något som kritiserats något i rapporten då många barn anses spendera mycket tid både i förskola och skola, vilket innebär att det finns åtskilliga tillfällen där barn och vuxna kan mötas. Istället för tidsbrist är det kanske istället en fråga om vad tiden används till.

Att dokumentera, utvärdera och utveckla förskolans kvalitet har fått en stor roll i den reviderade läroplanen och syftet med dokumentation är tydligt. För att kunna utvärdera förskolans kvalitet är det nödvändigt att följa, dokumentera och analysera barns utveckling och lärande. Även här poängteras barns delaktighet och att barns röster ska bli hörda. Utvärdering av verksamheten ska gynna den enskilde individen då arbetsprocesser ska kunna utvecklas för att skapa goda, och även förbättra, förutsättningar för utveckling och lärande. Särskilt betonas att ”All form av utvärdering ska utgå från ett tydligt barnperspektiv” (Utbildningsdepartementet, 2010, s. 14).

2.3 Barnperspektiv eller barns perspektiv?

För att kunna utgå från ett ”tydligt barnperspektiv” är det viktigt att veta innebörden av begreppet. Barnperspektiv och barns perspektiv är två skilda begrepp men som ofta används som om de hade samma betydelse. Då det rör sig om skilda perspektiv, som dessutom är av betydelse för uppsatsens innehåll, är det väsentligt att belysa de båda begreppens skillnader.

Dessa skillnader är något som Halldén (2003) klargör. Hon menar att barnperspektiv innebär att barns villkor tillvaratas och det är barns bästa som är det centrala. Ett barnperspektiv kräver inte att barn själva lämnat någon information, vilket däremot är en förutsättning för ett barns perspektiv. Trots det att hon framhåller sin mening om vad begreppet barnperspektiv innebär menar Halldén (2003) att det är ett mångtydigt begrepp. Vid upprepade tillfällen poängterar hon att hennes åsikt inte är den enda eller den rätta.

Johanssons beskrivning av barns perspektiv är ”>>det som visar sig för barnet<<, barnets erfarenheter, intentioner och uttryck för sin mening” (Johansson, 2003, s. 42). Att närma sig barns perspektiv är inte helt okomplicerat och Johansson vänder sig till Merleau-Ponty (Johansson, 2003, s. 44) där han påpekar hur förutsättningen att förstå andra människor är mötet eller samspelet med dem. Vidare poängteras att kommunikation inte endast består av orden som sägs utan även tonfall, gester och ansiktsuttryck formar en helhet. Denna helhet talar om människors tankar och sätt att vara.

Pramling Samuelsson och Sheridan (2003) anser att ett förhållningssätt där barn tillskrivs en egen kultur och ett eget sätt att erfara och förstå världen är en förutsättning för att kunna närma sig barns perspektiv. En förutsättning är också att barns delaktighet leder till ett verkligt inflytande och används konkret i pedagogiska sammanhang. För att barn själva ska uppleva sig förstådda och delaktiga krävs det inte enbart att deras sätt att förstå världen bekräftas utan också att detta tillvaratas och respekteras. De menar också att det är en förutsättning att försöka se världens som barn ser den för att kunna tolka barns handlande. Johansson (2003) anser att det är våra egna perspektiv som ligger till grund för att kunna förstå barns perspektiv. Hon framhåller samtidigt utgångspunkten för sin forskning kring barns perspektiv, där hon valt att fokusera på att säga något om barns liv samt göra deras röster hörda. Enligt Johansson (2003) måste hela situationen tas i beaktande i tolkningen av barns agerande, detta då barn påverkas av de rådande omständigheterna. Därför ses information som framkommit under exempelvis en observation som ofullständig om det inte

ställs i relation till helhetsbilden.

Vilket perspektiv som antas kan således vara avgörande för huruvida barn blir delaktiga eller inte. Genom att inta ett barnperspektiv gör den vuxne det som han eller hon tror är det rätta för barnet. För att barn ska kunna göras delaktiga krävs att de aktivt får göra sina röster hörda, vilket i sin tur kräver att den vuxne utgår från ett barns perspektiv. Det torde vara omöjligt att aktivt delta i något utan att få uttrycka sina tankar och erfarenheter.

2.4 Barnsyn – vem är barnet?

Alla har en barnsyn menar Åberg och Lenz Taguchi (2005), den kan vara såväl medveten som omedveten. Barnsyn kopplas här samman med människosyn och författarna anser att det handlar om grundläggande värderingar. Dessa värderingar påverkar vårt förhållningssätt och bemötande av andra människor oavsett om de är barn eller vuxna. Även Johansson (2003) menar att en viss barnsyn kan antingen synliggöra barns perspektiv eller bidra till att barns perspektiv hindras.

Johansson (2005) framhåller tre olika synsätt på barn; barn är medmänniskor, vuxna vet bättre och barn är irrationella. Det första synsättet innebär att det är barnens erfarenheter som är utgångspunkt i arbetet och verksamheten anpassas efter deras behov och intressen. Johansson (2005) beskriver en situation, där ett barn inte orkar äta vid lunchen som får äta senare, som ett exempel på hur detta synsätt kan tillämpas i vardagen. Vidare menar hon att pedagoger som har detta synsätt visar förståelse och respekt för barns vilja. Det är vanligt med kompromisser för att möta barn på deras nivå och inte agera mot deras vilja. Signifikant för det andra synsättet, vuxna vet bäst, är att pedagoger utgår från sitt eget synsätt för att avgöra vad som är bra för barnet. Detta innebär också, enligt Johansson (2005), att pedagogerna agerar över huvudet på barnen eftersom de vill barnets bästa och det är de vuxna som innehar de kunskaperna. Det tredje synsättet betyder att barn ses som irrationella, deras strävanden är planlösa och utan intentioner. Barn som gör något otillåtet gör det antingen oavsiktligt eller för att utmana en vuxen. Eftersom pedagoger med denna barnsyn inte visar förståelse för barns ambition eller anser att det är av vikt att uppmuntra dessa blir konsekvenserna, enligt Johansson (2005) att vuxna hindrar och begränsar barns agerande.

Arnér och Tellgren (2006) menar att det finns en risk för att vuxna ser på barn som ett objekt eller offer istället för fullvärdiga människor. Barn tas inte alltid på allvar och ses inte heller

som medmänniskor. Deras undersökning visar på att många barn upplever en maktlöshet som följd på att de blivit förringade i både hem och den pedagogiska verksamhet de varit på. Denna maktlöshet har i sin tur lett till att barnen inte ser någon mening med att dela med sig av sina tankar och reflektioner för vuxna.

Det talas mycket om ”det kompetenta barnet”, ett synsätt som Pramling Samuelsson och Sheridan (2006) beskriver som att barnet blir aktiv medskapare av sin egen kunskap. De menar också att denna barnsyn innebär att det sätts en tilltro till barns förmåga genom att se deras möjligheter och vad de kan istället för att se deras brister. Månsson (2007) framhåller att hon väljer att se kompetens som potential och därmed undvika den huvudsakliga bilden på barn, där förmågan och viljan att agera förklaras som en naturlig instinkt. Hon anser att barn inte har en medfödd kompetens utan de har potential att utveckla olika kompetenser. Enligt Pramling Samuelsson och Sheridan (2006) leder detta synsätt till att barnen möts av vuxna som har positiva förväntningar på deras förmågor.

Månsson (2007) menar att ”det kompetenta barnet” kan ses som motsats till tidigare barnsyn vilken var att barnet var behövande och inte fullt så kompetent. Denna barnsyn har medfört en problematik kring relationen mellan barn och vuxna. Enligt Månsson (2007) finns det en rädsla för att vara auktoritär och detta kan leda till att vuxna inte använder sig av den större erfarenhet eller auktoritet som de innehar då barnet behöver stöd. Denna problematik kan undgås genom att ha en öppen relation, där delaktighet och inflytande inte hindras av den vuxnas auktoritet.

2.5 Delaktighet – att bli sedd, att bli hörd

Delaktighet är ett begrepp som förekommer ofta i arbetet med barn. Det kan dock finnas olika syn på hur barn kan, ska eller bör göras delaktiga. Enligt en statlig utredning (Utbildningsdepartementet, 2003:46) finns det en enighet om att barn ska göras delaktiga, men det komplexa är att veta på vilket sätt och i vilken utsträckning delaktigheten ska ske.

Att intervjua barn för att skapa en delaktighet tycks vara en relativt populär metod. Pramling Samuelsson och Sheridan (2003) menar dock att barn inte görs delaktiga enbart genom att de intervjuas och får föra fram sin talan. Delaktighet som pedagogik innebär att barns erfarenhet, intresse och förståelse tas tillvara på i både forskning och praxis. Genom att tolka barns handlingar och ha tillit till att de klarar av saker med rätt stöd och handledning från vuxna gör

att även små barn blir delaktiga enligt författarna. De menar att detta är ett sätt att skapa delaktighet även hos de små barnen som inte har ett utvecklat språk. Att vara delaktiga och att bli lyssnade på är en demokratisk rättighet för barnen. Detta är även något Johansson (2003) lyfter och hon poängterar vikten av att, som vuxen, lyssna och samtala med barnen för att sedan göra överenskommelser. Delaktighet betyder, enligt Åberg och Lenz Taguchi (2005), att pedagogerna lyssnar på och respekterar barnen. Det betyder även att barnen ges möjlighet att lyssna på varandra.

Åberg och Lenz Taguchi (2005) förespråkar dokumentation och detta kan knytas an till delaktighet. De menar att dokumentation inte kan stanna vid att vara en nedskriven händelse. Det är nödvändigt att tillsammans reflektera och att sedan använda dessa reflektioner för att utveckla det pedagogiska arbetet. Det är först då som barns tankar kan utmanas och därmed utvecklas. Reflektion utgör grunden för att sådan utveckling ska kunna bli möjlig. Åberg och Lenz Taguchi (2005) betonar vikten av att en dokumentation tolkas på många olika sätt, då det inte finns en ensam sanning. De uppmuntrar ett arbete där barn involveras i denna process då även de kan ge sin tolkning och därmed vara delaktiga. Dokumentationsarbetet beskrivs som en levande process som ständigt upprepar sig.

Pramling Samuelsson och Sheridan (2003) lyfter videoinspelning av pedagogens samspel med barnen som en form av dokumentation. De menar att denna dokumentationsform kan öka förmågan att tolka och förstå små barns agerande, vilket i sin tur leder till ett mer korrekt bemötande från pedagogens sida. För att barn ska känna att de är delaktiga och har inflytande behöver pedagoger utveckla ”sitt kunnande och seende om barn och tillsammans med barn” (Pramling Samuelsson och Sheridan, 2003, s. 80).

Pramling Samuelsson och Sheridan (2003) betonar vikten av att utvärdera, detta för att veta om vuxna har tolkat barns ändamål utifrån deras perspektiv. De ställer sig däremot kritiska till hur den genomförda dokumentationen analyseras. De beskriver den dokumentation som sker i förskola och skola som ostrukturerad och fragmentarisk. Pramling Samuelsson och Sheridan (2003) menar att dokumentationen sällan analyseras och sammanställs, något som kunde inneburi att både lärare och barn skulle få möjlighet att skapa en helhetsbild av ”lärandet och den förändring av kunnande som skett över tid och inom olika områden” (Pramling Samuelsson och Sheridan, 2003, s. 81). Om dokumentationen inte relateras till verksamhetens innehåll, organisation eller arbetssätt menar de att barns delaktighet inte alltid blir en

pedagogisk fråga. Pramling Samuelsson och Sheridan (2003) anser att det krävs en utveckling av metoder för analysering och utvärdering. Författarna anser att all dokumentation bör analyseras, helst av lärare och barn tillsammans, för att sedan fungera som underlag för fortsatt arbete.

Lindgren och Sparrman (2003) poängterar att dokumentation är en arbetsmetod som spridits i dagens förskolverksamhet. De beskriver dokumentation som en möjlighet för både pedagoger och barn att reflektera över deras agerande i olika situationer. Vidare förklarar författarna att denna arbetsmetod är ett sätt att återge barns vardag till såväl föräldrar som politiker. Dokumentationen innebär också att barn ges möjlighet att reflektera kring sitt eget lärande. Lindgren och Sparrman (2003) menar dock att det finns en annan aspekt på dokumentation, nämligen frågan om maktpositioner. Barn som betraktas av vuxna har då en lägra position och författarna drar en parallell mellan barn som dokumenteras i förskolan och barn som deltar i forskningsprojekt. De menar att barn sällan har möjlighet att tacka nej till deltagande då det gäller pedagogers dokumentation samt att de inte erbjuds samma anonymitet som vid forskningsprojekt.

En tolkning av det som presenterats under detta kapitel kan vara att om dokumentation inte används som ett hjälpmedel eller som redskap för utveckling kan den ses som obefogad. Om dokumentationen stannar vid en nerskriven händelse, utan vidare utveckling och utan analysering, blir syftet oklart. Det kan ifrågasättas varför dokumentation genomförs, för att det är riktlinjer som ska följas enligt läroplanen för förskolan eller för en verklig utveckling av verksamheten?

2.6 Inflytande

Enligt en statlig utredning (Utbildningsdepartementet, Ds 2003:46) ges barn ett inflytande då de exempelvis blir erbjudna att delta i olika grupper eller då deras åsikter önskas i särskilda frågor. Dock finns det en risk att detta blir ytligt om inte deltagandet utgår från barnens ålder, mognad och förutsättningar. Dessutom framhålls det i utredningen att det, för ett reellt inflytande, krävs att barnen ges relevant information och delaktighet i beslutsprocessen. Att lyssna till barnens åsikter och att ta hänsyn till dessa är ytterligare en faktor som är nödvändig för ett verkligt inflytande.

Emilsson (2008) återger tre olika faktorer till varför barn ska ges inflytande och kategoriserar dessa enligt följande; inflytande som en mänsklig rättighet, inflytande som en del av skolans

demokratiuppdrag och inflytande som en förutsättning för lärande. Det första perspektivet innebär att varje individ ska bli sedd, hörd och respekterad. Enligt Emilsson innebär det också att lärare och andra vuxna i pedagogiska verksamheter har skyldighet att närma sig barnens perspektiv. Inflytande som en del av skolans demokratiuppdrag innefattas av läroplanen (Utbildningsdepartementet, 2010). Vidare menar hon att begreppen delaktighet och inflytande ofta används tillsammans och därmed framställs som liktydiga, dock anser hon att begreppet inflytande är något starkare. En intressant poäng som Emilsson (2008) också lyfter är att sedan år 1998, då den första läroplanen för förskolan upprättades, innefattas även barn från ett års ålder av förskolans läroplan och dess riktlinjer. Det innebär att barn från denna ålder, liksom alla barn i förskolan, har rätt till att påverka sin vardag. Denna förändring menar Emilsson (2008) är väsentlig för att få fram betydelsen av barns inflytande. Enligt förskolans läroplan (Utbildningsdepartementet, 2010) ska barns tankar och åsikter ligga till grund för utformandet av miljön och planeringen av förskolans verksamhet.

Att barn har ett reellt inflytande är inte det samma som att de ska styra över verksamheten menar Pramling Samuelsson och Sheridan (2003). Även Åberg och Lenz Taguchi (2005) poängterar att inflytande inte innebär att pedagogerna överlåter ansvaret till barnen. Istället menar de att pedagoger måste ta till vara på de idéer som barnen har. Det är intressant att de olika författarparen väljer att lyfta denna aspekt då det gäller inflytande. Att det finns ett behov av att klargöra detta kan tolkas som ett försvar gentemot eventuella kritiker. En annan aspekt kan vara ett behov av att tydliggöra för icke insatta parter vad det innebär då ett barn har ett reellt inflytande. Att barn ges inflytande innebär inte, precis som författarparen också klargör, att barnen bestämmer över vad som ska ske på förskolan utan det innebär att de ges möjlighet att påverka sin vardag på förskolan.

3. METOD

I kapitlet kommer först en kort presentation av den fenomenografiska ansatsen. Därefter kommer urval och undersökningsgrupp att beskrivas. Sedan förklaras insamlingsmetod, följt av bearbetning och analys. Vidare presenteras de etiska övervägande som gjorts under studiens gång.

Jag har genomfört intervjuer med tre pedagoger verksamma i förskolor. Det centrala för kvalitativ forskningsintervju, enligt Kvale (1997, s.34) är: ”intervjupersonens livsvärld och hennes relation till den.” Det som är intressant är att förstå innebörden av informantens uppfattningar. När man arbetar med kvalitativ forskningsintervju bearbetas ord och inte siffror. Larsson (1986) lyfter tre olika traditioner inom kvalitativ analys; hermeneutik, etnografen och fenomenologin. Den tredje traditionen avser att beskriva människors upplevelser av ett fenomen och är den som inspirerat mig i denna studie.

3.1 Fenomenografisk ansats

Studien har, som tidigare nämnts, inspirerats av en fenomenografisk ansats. Begreppet uppfattning är centralt inom detta perspektiv, enligt Patel och Davidson (2003). Att uppfatta något innebär att individen skapar mening. Larsson (1986) presenterar två olika synsätt, första ordningens perspektiv och andra ordningens perspektiv. Det förstnämnda handlar om fakta medan det andra handlar om hur någon uppfattar något. Enligt andra ordningens perspektiv eftersöks inte huruvida något är sant eller falskt. Larsson (1986) menar att fenomenografen intresserar sig för innebörder och hur något framstår för individen, inte hur något egentligen är. Han förklarar skillnaden mellan uppfattningar och åsikter, vilken är att ”uppfattningar ofta är den oreflekterade grund på vilken åsikter vilar” (Larsson, 1986, s. 21).

3.2 Urval

Avsikten var att intervjua fyra förskollärare för att få ta del av deras uppfattningar om barns delaktighet och inflytande. Därför kontaktades fyra personer som jag valt ut för att ta reda på om det fanns ett intresse att medverka i min studie och samtliga var villiga att delta i de planerade intervjuerna. Intervjupersonerna som jag kontaktade är personer som jag kommit i kontakt med under tidigare verksamhetsförlagda utbildningar samt rekommendationer. Dock fick en av informanterna, av personliga skäl, förhinder att medverka i sista stund och på grund av tidsbegränsning var det inte möjligt att kontakta en ny intervjuperson. Således blev resultatet att tre förskollärare intervjuades.

Min undersökningsgrupp består av tre förskollärare, varav två arbetar på så kallade småbarnsavdelningar där åldern på barnen är ett till tre år och den tredje arbetar på en avdelning där åldern på barnen är ett till fem år. De intervjuade förskollärarna har olika lång yrkeserfarenhet och det varierar mellan ett till tolv år. Samtliga intervjupersoner är kvinnor, vilket är helt slumpmässigt och inget medvetet urval från min sida. Att undersökningsgruppen består av förskollärare är dock ett medvetet val av mig, då det särskilt betonas i läroplanen (Utbildningsdepartementet, 2010) att denna yrkesgrupp innehar ett särskilt ansvar i arbetet på förskolan. Två av informanterna är verksamma inom samma kommun men på olika förskolor medan den tredje arbetar på en förskola i en grannkommun. De båda kommunerna är medelstora och ligger i Skåne.

3.3 Insamlingsmetod - tillvägagångssätt

Till en början kontaktades, som tidigare nämnt, fyra personer som tillfrågades om de ville intervjuas om barns delaktighet och inflytande som en del i min studie. Innan intervjuerna fick de information om vad mitt arbete handlar om men denna var avsiktligt mycket kortfattad. Jag ville undvika att påverka deras möjlighet till förberedande svar på något sätt, så att jag förhoppningsvis skulle kunna få igång en spontan diskussion. Vidare informerade jag om vetenskapsrådets samtliga forskningsetiska principer med fokus på de fyra huvudkraven, vilka kommer beröras längre fram i arbetet. Vid denna första kontakt bestämdes även gemensamt en tid för när intervjun kunde ske. Samtliga möten skedde på dagtid, under informantens arbetstid. Intervjuerna har ägt rum på den intervjuades arbetsplats och detta föll sig naturligt för båda parter. Syftet med att mötas på arbetsplatsen är bland annat för att underlätta för informanten att lämna sina ordinarie arbetsuppgifter och sedan direkt kunna återgå till dessa efter avslutad intervju. Dessutom är miljön naturlig för intervjupersonerna. Att sitta avskilt var en fördel eftersom eventuella störningar kunde undvikas, vilket var av stor vikt då intervjun spelades in. Att använda sig av denna metod för att registrera en intervju är det vanligaste sättet enligt Kvale (1997).

Samtliga intervjuer har gjorts enskilt och jag hade förberett med färdiga intervjufrågor (se bilaga). Frågorna skulle fungera som en grundmall med förhoppningen om att de skulle föda fram och utvecklas till vidare diskussion. Vid färdigställandet av intervjufrågorna försökte jag i största mån undvika ledande frågor i ett försök att få informantens ärliga uppfattning utan någon påverkan utav mig. Medan Larsson (1986) anser att ledande frågor bör undvikas menar Kvale (1997) att det i kvalitativa forskningsintervjuer används för lite medvetet ledande

frågor. Kvale (1997) poängterar även att denna typ av frågor inte nödvändigtvis innebär en minskad tillförlitlighet utan tvärtom kan den stärkas. En intervju som har några utgångsfrågor, men där ordningsföljd och form inte är av större betydelse beskriver Kvale (1997) som en halvstrukturerad intervju. Denna intervjuform är den som jag tillämpade, det fanns utrymme för såväl följdfrågor som nyuppkomna frågor.

3.4 Bearbetning och analys

Det empiriska materialet som insamlats genom intervjuer har bearbetats under studiens gång. Till en början har, som tidigare nämnts, intervjuerna spelats in och fördelen med att använda sig av ljudinspelning är, enligt Kvale (1997), att jag som intervjuare kan koncentrera mig på innehållet. Inspelningen ger också möjlighet att höra intervjun i sin helhet, där såväl ord som tonfall återges. Intervjuerna resulterade i ca 60 minuter av inspelat material. När intervjuerna var genomförda transkriberades de, omvandlades de till skriftlig text. Patel och Davidson (2003) beskriver problematik kring denna omskrivning, eftersom talspråk och skriftspråk skiljer sig åt. I talspråket förekommer pauser, grammatiska fel och ofullständiga meningar, vilket kan försvinna då samtalet skrivs om till text. Patel och Davidsson (2003) menar också att ju längre tid det går mellan intervju och analys, desto svårare är det att förhålla sig till materialet.

Larsson (1986) förklarar att en empirisk grundad analys innebär ett försök till att beskriva vad som sagts vid intervjuer. Alltså en beskrivning av hur människor uppfattar omvärlden och där innebörder är det väsentliga istället för förklaringar, samband eller frekvenser. I min analys har jag inspirerats av ett fenomenografiskt perspektiv och sökt efter uppfattningar. Min ambition har varit att följa detta tillvägagångssätt, utan att göra anspråk på att jag till fullo genomför en fenomenografisk analys. Analysen har gjorts i olika steg som är kopplade till Dahlgren och Johanssons (2009) beskrivning av fenomenografisk analys. De delar in processen i sju olika steg, vilka jag har följt i arbetet med mitt empiriska material. Första steget är att bekanta sig med den transkriberade texten för att sedan, i steg två, urskilja de citat som anses vara väsentliga. Detta har gjorts genom att läsa den transkriberade texten om och om igen samt att anteckna de citat som återspeglar förskollärarnas uppfattningar. I nästa moment jämfördes dessa citat och syftet med detta är enligt Dahlgren och Johansson (2009) att finna likheter och skillnader i informanternas uppfattningar. Steg fyra och fem innebär att jag har upptäckt likheterna och skillnaderna i uppfattningarna samt lyft fram dessa för att finna kategorier. Författarna menar att om likheterna är fler än skillnaderna kan detta leda till

att denna uppfattning blir en kategori. Min studie visar att det finns många likheter i förskollärarnas uppfattningar och det har varit avgörande för indelningen av mina kategorier. I det sjätte steget ska kategorierna namnges, vilket enligt Dahlgren och Johansson (2009) ska ske genom återkoppling till det centrala i uppfattningarna. Därför har mina kategorier getts namnen ”delaktighet – då är man med”, ”inflytande – vi är här för barnen, barnen är inte här för oss” och ”dokumentation – ett nytt sätt att tänka”. Dessa uppfattningar kunde urskiljas i bearbetningen av transkriberingen. Sista steget i en fenomenografisk analys innebär en genomgång av analysarbetet och syftet med detta är att göra en bedömning om de utvalda citaten lämpar sig i flera kategorier. Författarna menar att det kan leda till att många kategorier minskar till ett färre antal, dock var det inte så i mitt fall då jag redan innan detta moment hade kommit fram till de kategorierna som nu är presenterade under nästa kapitel.

Patel och Davidson (2003) framhåller tre olika sätt att relatera teori och empiri; deduktion, induktion och abduktion. I min studie har jag arbetat induktivt, vilket innebär att jag inte utgått från en teori för att dra slutsatser utan dessa har istället formats utifrån den insamlade empirin. Författarna förklarar också att även om utgångspunkten inte är utifrån en teori så innebär det inte att arbetet är helt förutsättningslöst. Detta eftersom det är ofrånkomligt att det som produceras färgas utav de idéer och uppfattningar som forskaren har.

3.5 Etiska överväganden

Jag har tagit hänsyn till vetenskapsrådets forskningsetiska principer (Vetenskapsrådet, 2002, s. 6), där fyra huvudkrav lyfts. Dessa är informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialitetskravet och nyttjandekravet. Enligt informationskravet har jag, vid förfrågan om deltagande i studien, framfört mitt namn, undersökningens syfte samt att det är frivilligt att delta. Samtyckeskravet beaktas naturligt då pedagogerna får förfrågan om att delta, för att tydliggöra detta ytterligare har jag betonat att medverkan har varit helt frivillig och kan avbrytas när som helst redan i informationen innan intervjuerna genomförts. Deltagarnas uppgifter kommer behandlas konfidentiellt, vilket också meddelats vid en första kontakt. Jag har arbetat utefter konfidentialitetskravet och därmed inte avslöjat någon identitet. Uppgifter som kommer fram i undersökningen kommer förvaras oåtkomligt för obehöriga och eftersom de endast har använts i forskningssyfte tillgodoses också det fjärde huvudkravet, nämligen nyttjandekravet.

4. RESULTAT OCH ANALYS

I detta kapitel kommer resultat och analys av den empiriska undersökningen presenteras. Det empiriska materialet har bearbetats för att sedan beskrivas utifrån kategorierna här nedan. När jag har använt mig av citat, som är hämtade från intervjuerna, refererar jag till intervjuperson 1, 2 och 3. Detta för att skilja på förskollärarna men samtidigt låta dem vara anonyma.

4.1 Delaktighet – då är man med

För förskollärarna innebär barns delaktighet att barnen är med. Med i både aktiviteter och vardagliga situationer men också med i planering och genomförandet av verksamheten. Det krävs inget aktivt agerande från barnens sida, utan närvaron gör att de automatiskt blir delaktiga. En av förskollärarna har valt att tolka begreppet delaktighet som synonymt med gemenskap och förklarar att ”delaktighet är alltså gemenskap med ett annat ord... för mig är det ett annat ord för delaktighet det är gemenskap...”(Intervjuperson 2). Hon menar att då barnen känner sig med i gemenskapen blir det en bekräftelse på ett lyckat arbete och därför är delaktigheten a och o.

Det som intresserar barnen och deras behov är det som fungerar som utgångspunkt i upplägget av verksamheten. Flera av pedagogerna förklarar att de fångat upp barnens önskningar och intressen för att sedan utgå från detta då de planerat verksamhetens innehåll. Därifrån har de sedan utvecklat idéer och metoder tillsammans med barnen.

Intervjuperson1: ... i höstas så upptäckte vi att många av våra barn tyckte om att måla... så vi starta ett målarprojekt... där dem fick måla i olika tekniker, vi hade marmoreringsfärg, de fick måla på stativ, kulmålning och på händerna och fötterna. Och sen när vi hade gjort det så tänkte vi ”ja men hur ska vi nu gå vidare med det här” men då hade vi vernissage där vi satte upp alla bilderna här inne och då fick föräldrarna komma hit och titta och vi hade lite fika [...] utgick vi från barnens intressen

Här poängteras också föräldrarnas medverkan, något som samtliga intervjupersoner kopplat till under intervjuerna. De anknyter till läroplanen då de betonar föräldrarnas delaktighet och vikten av att inkludera dem i verksamheten. Om inte föräldrarna känner sig delaktiga kan negativa känslor uppstå, vilka också kan föras vidare till barnet. En förskollärare beskriver hur de arbetat för att göra föräldrarna delaktiga i julfirandet på förskolan.

vi skicka ut ett papper där föräldrar från andra länder fick svara på hur de firar jul och nämna hur god jul låter på deras språk och så... och då fick vi in papper på det och där var dem som inte firar jul och dem firar... där var... dem flesta firar jul men det var olika dagar och dem hade olika maträtter och sedvänjor och liksom helt annat från den svenska då, som också kan skilja sig från var i landet

man bor och de fick vi upp på tavlan och det har ju fått jättebra genomslagskraft för dem här föräldrarna kände sig så delaktiga, dem lös upp, dem kände sig delaktiga och dem fick samtidigt ett inflytande när deras saker kom upp på väggen...(Intervjuperson2)

Ovanstående citat är en beskrivning hur de gått tillväga på en av förskolorna efter att ha upplevt att det kan finnas svårigheter att ”anamma kulturer och sedvänjor och såna saker om man har barn från andra länder”(Intervjuperson2).

Även om ingen av pedagogerna kan se några direkta hinder för barns delaktighet kan det finnas vissa svårigheter. Någon anser att det är en morot i arbetet och ser det som att barnen hjälper pedagogen att utvecklas. En annan menar till en början att språket, både gällande de som inte har svenska som modersmål och de som inte börjat prata än, kan vara en svårighet. Dock argumenterar hon för att kroppsspråket kan användas för att kommunicera i dessa fall. Den tredje, som valt att se delaktighet som gemenskap anser att det inte ska finnas några hinder.

När det gäller deras delaktighet så ska det inte finnas några hinder eftersom delaktigheten är mycket trygghet [...] och är där ett barn som inte känner delaktighet gemenskap i gruppen känner sig utanför då har vi inte gjort vårt jobb... så där ska inte finnas några hinder för att få barnen delaktiga för att få gemenskap för att alla ska känna att dem är sedda, hörda och värda någonting. Det ska inte finnas några hinder, det ska inte finnas hinder för det... för då får man nog göra något annat med sitt jobb (Intervjuperson2)

Pedagogen bakom citatet ovan kopplar ihop trygghet och gemenskap med delaktighet. Barnen är delaktiga då de känner sig trygga med personalen, gruppen och miljön på förskolan. Att aktiviteterna formas utefter barnens behov innebär inte enbart att barnen ges delaktighet utan också inflytande. En av intervjupersonerna anser att det inte är någon skillnad på begreppen delaktighet och inflytande, utan de vävs ihop.

4.2 Inflytande – vi är här för barnen, barnen är inte här för oss

En generell uppfattning hos intervjupersonerna är att inflytande innebär att barnen är med och bestämmer, de har något att säga till om. En pedagog uttrycker att ”vi är här för barnen, barnen är inte här för oss” (Intervjuperson3). Fortsättningsvis beskriver hon deras arbetsätt, där barnen ges inflytande genom att aktiviteter planeras dels utifrån vad de själva uttrycker och dels utifrån deras behov. Då det finns barn som inte kan använda sig av språklig kommunikation ser pedagogerna till deras behov då de planerar aktiviteter. Vidare förklarar hon också att barnen inte kan avfärda en aktivitet direkt utan det är upp till pedagogen att se till att barnen ger aktiviteten en chans.

Rutiner kan vara svåra att kompromissa med och även om pedagogerna försöker tillgodose barnens önskemål är de fasta rutinerna något som kan göra att deras inflytande begränsas. Personalstyrka är en annan orsak som påverkar barnens möjligheter till reellt inflytande, det kan vara antingen för lite personal eller så kan det vara vikarier. Ytterligare en faktor som angivits som ett eventuellt hinder är barngruppen, både när det gäller dess storlek och dess utformning. Är det en stor barngrupp är det svårare att ge den enskilde individen utrymme för inflytande och finns det ett intresse för en aktivitet hos majoriteten av gruppen kan det vara svårt att ge den mindre delen inflytande.

Intervjuperson2: Inflytande... eh... det kan begränsas, där kan finnas hinder i form av stora barngrupper, lite personal, sjuk personal, många vikarier som avlöser varandra... eh... det kan vara platsen alltså man har ju ett begränsat utrymme man kan inte tillgodose dem här behoven deras inflytande hur... man kan ändra försöka så mycket... alltså så, men man har ju ändå begränsad yta och det här när jag sa stora barngruppen att du ska se alla, bekräfta alla, lyssna på alla och ju fler barn du har det säger ju sig själv att då får du dela på dig fler gånger...

Att de fasta rutinerna ses som begränsande är dock inget som alla håller med om. En pedagog berättar om hur det ser ut på deras förskola (Intervjuperson1): ” vi har ett barn just nu som oftast inte klarar av att äta för att barnet är så trött. Så då lägger vi undan mat och så får barnet äta efter...”. Hon beskriver deras arbetssätt där de anser sig vara flexibla för barnens behov och önskemål. De lyssnar till barnen och följer inte planeringar så strikt och hon nämner också att de större barnen på avdelningen, där åldern på barnen är ett till tre år, är med och bestämmer.

Andra svårigheter med att ge barn inflytande kan vara ålder och språk. En pedagog menar att det är extra viktigt med observationer för att undvika att ålder och språk utgör ett hinder för barnens inflytande.

Intervjuperson2: Nu har vi många barn som inte kan uttrycka sig som inte kan prata eftersom det är en liten... småbarns då... och då är våra observationer på dem här små barnen jätteviktiga för dem pratar via sitt kroppsspråk och sina intressen. Och då måste vi vara steget före hela tiden observera hur ser barngruppen ut vad är dem intresserade av, vad tycker dem om... eh har vi en väldigt stökig springig ljudlig grupp eller har vi en väldigt lugn blyg stillsam grupp och hur gör vi då för att tillgodose dessa barnens behov både de enskilda men även gruppens behov

Dessa observationer anser pedagogen ge även de små barnen möjlighet till inflytande över verksamheten. Genom observationer kan barnen, via kroppsspråk och intressen, förmedla vad dem vill och får på sätt ett indirekt inflytande.

4.3 Dokumentation – ett nytt sätt att tänka

Att observera är inte enbart en metod för att ge barnen inflytande, det är också en form av dokumentation. Utifrån observationer kan pedagoger se och följa barnens utveckling. I arbetet med dokumentation är det vanligt förekommande, hos samtliga pedagoger i undersökningen, att använda sig av iPaden. Genom att fotografera och filma med hjälp av iPaden kan barnen sedan kommentera materialet, vilket enligt en pedagog ger barnen möjlighet till inflytande över även dokumentationen.

Och i och med att vi låter barnet själv vara med och berätta då får dem ett inflytande ett medbestämmande att här sitter jag med den röda kritan så det blir mer vad dem vill ha sagt, vad dem vill ha fram genom den här bilden då och det är ju jättebra...(Intervjuperson2)

Det enskilda barnet bestämmer själv vad som händer på bilden, det är inte någon annan som talar om vad som händer. Genom iPaden kan det som barnet berättar spelas in och kopplas samman med bilden eller filmen. Vidare kan de också bestämma vilka bilder som ska vara med och diskutera kring detta. iPaden beskrivs som ett bra hjälpmedel och som ett komplement till verksamheten.

Även fast dokumentation så som fysiska fotografier och teckningar skapar möjligheter för diskussion och reflektion hos barnen. En förskollärare beskriver att de i samslingen har denna tid för reflektion och menar att barnen på detta sätt får ”lära sig lyssna man får lära sig iaktta vad andra har gjort och ta del av andras erfarenheter”(Intervjuperson3). En annan betonar vikten av att sätta upp dokumentationen dels i förskolans hall, på barnens nivå, och dels i deras portfolio. Den portfolio hon nämner är pärmar där dokumentation kring det enskilda barnet samlas. Där samlas all dokumentering om barnet från inskolning fram tills det att han eller hon ska börja skolan, då får pärmen följa med barnet hem. I denna pärm görs ständiga kopplingar till läroplanen. Sådana pärmar finns även på förskolan där en av de andra förskollärarna arbetar. Där påpekar förskolläraren att det är barnens lärande som dokumenteras men det sätts även in teckningar som barnet gjort under sin tid på förskolan.

Anledningen till att dokumentationen ska sättas upp i barnens nivå är för att de enkelt ska kunna titta och på så sätt reflektera. Det ska vara lättillgängligt så att barnen själva kan titta i pärmar. Denna lättillgänglighet gäller dock inte barnen utan det ska även vara lättillgängligt för föräldrarna. Det är något som samtliga pedagoger påpekar. De har alla pärmar för

verksamhetens dokumentering, så som exempelvis aktiviteter. Till skillnad från de enskilda pärnarna är de här pärnarna mer för barngruppen i sin helhet.

Intervjuperson1: Och sen har vi även dokumentation som hänger ute i hallen... lite så föräldrarna kan se även där om det är någonting ... ja som dem kanske inte har sett eller... som nu vernissagen... var inte alla föräldrar med så då har vi hängt upp det där så alla får möjlighet och se...

Intervjuperson2: och sen är det ju dokumentation för föräldrarna också ju för får dem... vi har ju det i läroplanen att dem ska vara delaktiga och vi ska ha föräldrasamverkan och dem ska känna ett inflytande över att dem får vara med

Intervjuperson3: ... pärm i hallen där barnens bilder och tankar eller foto blir det, foto och tankar hamnar i som föräldrarna kan ta del av som också är en del av pedagogisk dokumentation.

Att inkludera föräldrarna ses som en viktig del i dokumentationen. Föräldrarna ska kunna ta del av vad som händer på förskolan genom att titta i de pärmar som finns tillgängliga. Föräldrarna ska inte kunna säga, eller känna, att de inte blivit informerade. Det läggs även ett visst ansvar på föräldrarna att själva ta del av det material som pedagogerna presenterar. En förskollärare beskriver att "sen kan man ju inte mer än att sätta upp man kan inte ha blinkande lampor och stopp läs det här"(Intervjuperson2). Dokumentationen kan, förutom att presenteras i hallen, också användas vid utvecklingssamtal med föräldrarna för att synliggöra barnets lärande och vad han eller hon gjort under terminen.

Som tidigare nämnts så är det barnens lärande som dokumenteras. Dock lyfts också barnens och pedagogernas utveckling som fokus för dokumentationen. Genom att se var barnen befinner sig i sin utveckling och vad de själva vill kan de sedan gå vidare med detta. Arbetet med dokumentation ses som mycket viktigt men beskrivs också som en process som till en början var något komplicerad för att sedan bli en del i vardagen. En av pedagogerna menar att dokumentationen nu, efter en tids användande av denna metod, finns med i det dagliga arbetet och kommer naturligt.

5. DISKUSSION

Här nedan följer först en resultatdiskussion utifrån de kategorier som presenterats under föregående kapitel. Det är samma upplägg som i föregående kapitel för att skapa en tydlig struktur. Därefter kommer en metoddiskussion kring de val som gjorts under den empiriska undersökningen. Kapitlet avslutas med förslag till vidare forskning.

5.1 Resultatdiskussion

Jag vill påbörja detta kapitel med att understryka att diskussionen förs utifrån denna studie, med detta specifika empiriska material, alltså utan avsikt att generalisera i vidare mening.

5.1.1 Delaktighet – då är man med

Delaktighet är ett mångtydigt och något svårtolkat begrepp. Eftersom varje individ ser omvärlden ur sitt perspektiv, med sina färgade glasögon, är det ofrånkomligt att begreppet ges olika innebörd. En generell tolkning hos pedagogerna i undersökningen är dock att delaktighet betyder att barnen är med, alltså krävs inget aktivt deltagande. Detta kan diskuteras utifrån Halldéns (2003) beskrivning av barnperspektiv. Hon menar att barnperspektiv är då barnets bästa är det centrala och barnets villkor tas tillvara. Ur detta perspektiv behöver inte barnet själv ha lämnat någon information, vilket krävs för att inta ett barns perspektiv. Pedagogerna ser till barnens bästa, men barnen behöver inte ge uttryck för sitt eget perspektiv. Enligt Halldéns (2003) beskrivning innebär detta då att pedagogerna i frågan om delaktighet intar ett barnperspektiv.

Pedagogerna betonar att barnens intresse och behov ligger till grund för utformningen av verksamheten, både då det gäller innehåll men också vid planering av miljön. Delaktighet som pedagogik innebär just detta enligt Pramling Samuelsson och Sheridan (2003). Detta är också innebörden enligt såväl Johansson (2003) som Åberg och Lenz Taguchi (2005) som menar att pedagogerna måste lyssna på och respektera barnen. I detta fall, där barnen ges möjlighet att uttrycka sig, intas då istället ett barns perspektiv. Barns perspektiv beskrivs av Johansson (2003) som det som visar sig för barnet, alltså barnets erfarenheter, intentioner och då det ger uttryck för sin mening. Barnet behöver inte använda sig av ord, utan kroppsspråk och ansiktsuttryck är också ett sätt att kommunicera. Alltså har pedagogerna intagit ett barns perspektiv då de planerat och genomfört aktiviteter.

En av pedagogerna ser språket som en svårighet då det gäller barns delaktighet. Detta är dock en svårighet som Pramling Samuelsson och Sheridan (2003) avfärdar och anser att även små

barn som inte har ett utvecklat språk kan göras delaktiga genom att pedagogerna tolkar barnens handlingar. De talar om små barn, men detta är något som även bör kunna tillämpas då det handlar om barn som inte har det svenska språket som modersmål.

5.1.2 Inflytande – vi är för barnen, barnen är inte här för oss

Emilsson (2008) menar att barn från ett års ålder också innefattas av läroplanen och har därför en rätt till inflytande över sin vardag på förskolan. En av pedagogerna i intervjuerna lyfter precis detta och menar att observationer är särskilt viktiga när det gäller dessa barn, eftersom de inte har språket att kommunicera med. Utifrån observationer skapas möjligheter för även de små barnen att få ett reellt inflytande.

En pedagog menar att de är väldigt anpassningsbara i sitt arbetssätt och berättar om ett exempel där ett barn tillåts att sova då de andra äter eftersom det barnet helt enkelt är för trött för att kunna äta just då. Genom att lyssna på barnet och ge det möjlighet att påverka sin vardag visar denna förskola att de förankrar sitt arbete i läroplanens mål och riktlinjer, där vikten av att varje barn ges möjlighet att påverka sin egen situation (Utbildningsdepartementet, 2010). Att lyssna på vad barn säger och dessutom agera utifrån det tycker jag återspeglar vilken barnsyn som pedagogerna har. Johansson (2003) framhåller begreppet ”human being” som innebär att barn ses som medmänniskor, de har syften och åsikter även om de inte har samma begreppsuppfattning eller verbala förmåga som vuxna.

Det framgår ur intervjuerna att det finns begränsningar i hur mycket inflytande barnen kan ges. En rad olika praktiska omständigheter beskrivs som eventuella hinder då det gäller barns möjlighet till inflytande så som begränsad yta, personalstyrka och stora barngrupper. Så även om barnen ges stora möjligheter till inflytande gäller det inte inom alla situationer, vilket kan förefalla naturligt. De nämnda faktorerna är inget som pedagogerna kan råda över och det är tveksamt om det kan tolkas som att pedagogerna inte ger barn möjlighet till ett reellt inflytande. Utifrån de förutsättningar som finns arbetar pedagogerna för att barnen ska ha ett verkligt inflytande över verksamheten.

En pedagog nämner att barnen inte kan avfärda aktiviteten direkt utan att ha gett den en chans först. Här finns, som jag ser det, en tydlig koppling till den beskrivning som Pramling Samuelsson och Sheridan (2003) samt Åberg och Lenz Taguchi (2005) ger av begreppet inflytande. De poängterar att reellt inflytande inte är det samma som att överlåta ansvaret till

barnen eller att det är barnen som styr över verksamheten. Vidare menar de att barnens idéer måste tillvaratas utav pedagogerna. Eftersom utformningen av verksamhetens innehåll utgår från det som intresserar barnen, har pedagogerna gjort just detta.

5.1.3 Dokumentation – ett nytt sätt att tänka

Utifrån resultatet kan det antas att det skett ett omfattande arbete då det gäller dokumentation, där nya metoder introducerats. Efter en tids arbete med dessa metoder har en utveckling nu lett till att dokumentationen är en del av det vardagliga arbetet och kommer naturligt menar en pedagog.

Genom att utvärdera och analysera kan både pedagog och barn skapa en helhetsbild av lärandet menar Pramling Samuelsson och Sheridan (2003). Författarna anser också att lärare och barn fördelaktigt tillsammans analyserar dokumentationen, vilket sedan fungerar som ett underlag för vidare arbete. De är kritiska till hur dokumentationen som sker i förskola och skola, de menar att det sällan sker någon analys och sammanställning utav dokumenteringen. Dock framgår det ur resultatet att pedagogernas uppfattningar kring dokumentation visar att det både analyseras och utvärderas för att arbeta vidare utifrån det som dokumenterats. En pedagog menar att syftet med dokumentation är såväl barnets som pedagogens utveckling. Att kunna se var i utvecklingen ett barn är innebär att pedagogen sedan kan gå vidare därifrån. En annan pedagog poängterar att det är barnets lärande som är det centrala. Det framgår också ur resultatet att dokumentationen sedan tas med i samlingen för att tillsammans reflektera, både barn och pedagoger. Att reflektera på detta vis menar Åberg och Lenz Taguchi (2005) är nödvändigt, då dessa reflektioner sen kan användas för att utveckla det pedagogiska arbetet. De anser att det inte finns en ensam sanning då det gäller dokumentation utan den kan tolkas på många sätt, genom att involvera och låta barnen ge sin tolkning görs de även delaktiga.

Utifrån resultatet går det enkelt att uttyda att arbetet med iPaden främjar arbetet med dokumentationen. iPaden ses som ett hjälpmedel och rent av som ett komplement till verksamheten och används frekvent till att dokumentera. Med denna teknik kan barnen ges möjlighet att själva medverka och påverka dokumentationen genom att själva lämna sina utsagor. De får, som en pedagog beskriver det, ett medbestämmande i vad som sker i såväl fotografering som videofilmning. På detta sätt blir barnets lärande synligt även för barnet själv. Det framgår inte ur intervjuerna huruvida de allra minsta barnen, alltså ettåringarna, görs delaktiga i denna process men jag kan se möjligheter för ett aktivt deltagande trots att de

är så små. De barn som har kommit så pass långt i sin språkutveckling att de kan säga ett ord eller två kan kommunicera på detta vis. Dock är det viktigt att inte glömma bort att kommunikation inte enbart innebär ett talspråk utan det finns många sätt att uttrycka sig. De som inte kan prata, eller inte har svenska som modersmål, kan exempelvis använda sig av kroppsspråk för att göra sin röst hörd.

5.1.4 Sammanfattning av resultatdiskussion

Delaktighet är ett mångtydigt begrepp, vilket också återspeglas i resultatet där det blir tydligt att pedagogerna valt att tolka det olika. Barnen ses, av samtliga, som delaktiga genom att endast vara fysiskt närvarande, det krävs alltså inget aktivt deltagande från barnen sida. En pedagog ger dock begreppet delaktighet ytterligare en dimension, då hon anser det vara synonymt med gemenskap. Även om barnen ges stora möjligheter att påverka sin vardag på förskolan finns det dock begränsningar i form av exempelvis fasta rutiner. Till viss del kan pedagogerna vara flexibla och tillgodose det enskilda barnets behov men det finns praktiska omständigheter, så som personalstyrka, som gör att barnens möjligheter till inflytande måste begränsas. Dessa omständigheter är inget som pedagogerna kan styra över. I resultatet framgår en beskrivning hur en av pedagogerna arbetar med att ge barnen ett reellt inflytande och hon lyfter då exemplet med barnet som visar sitt behov av att sova innan han eller hon kan äta. En tanke som väckts hos mig är om samma inflytande över just matsituationen hade varit möjligt att ge om det visat sig att det var flera barn som hade detta behov. Om så var fallet kanske det hade varit nödvändigt att ändra rutinerna helt på förskolan så att sovstunden kommer innan maten för samtliga barn. Frågan är hur möjligt det är, rent praktiskt, med en sådan omfattande ändring i och med att det idag ofta serveras mat från centralkök. Det kan vara långsökt att tänka sig att merparten av barnen i en grupp skulle ha detta särskilda behov, men det är en intressant aspekt tycker jag.

Dokumentation är en stor del av verksamheten och är sammansvetsat med såväl delaktighet som inflytande. Genom att dokumentera barnens utveckling kan verksamhetens innehåll och miljö planeras utifrån barnens behov och intressen. Ipaden tycks vara ett flitigt använt hjälpmedel för att föra dokumentation över såväl barnens som pedagogernas utveckling.

Samtliga pedagoger väljer att också tala om föräldrars delaktighet, rätt till inflytande och vikten av att visa upp dokumentation för föräldrarna. Detta är en intressant synvinkel och jag blir undrande till hur starkt sammankopplat de två olika perspektiven är. Det tycks förefalla

sig så att pedagogerna oundvikligt kommer in på föräldrars delaktighet i diskussionen om barns delaktighet. Är det så att det ena inte kan utesluta det andra? Vid ett intervjutillfälle framkommer det att läroplanen betonar vikten av att inkludera föräldrarna i verksamheten, vilket jag tror kan påverka den direkta kopplingen som pedagogerna gör. I och med att läroplanen reviderats har detta blivit dagsaktuellt och det tror jag har medfört ett gediget arbete med att göra all personal varse om dess innehåll. En annan aspekt är att barnen trots sina demokratiska rättigheter är beroende av föräldrarnas vård. Föräldrarna kan ses som barnens språkrör, speciellt i de fall där barnet själv inte kan föra sin talan. Därför är det viktigt att föräldrarna får ta del av information som berör förskolan och det är också viktigt att de kan lämna information till pedagogerna.

Pedagogernas uppfattningar visar på att de skiftar mellan att inta ett barnperspektiv och ett barns perspektiv beroende på vilken situation som diskussionen utgår ifrån. I fråga om innebörden av barns delaktighet visar samtliga pedagoger en tendens till att inta ett barnperspektiv medan de tycks inta ett barns perspektiv då de arbetar utifrån barnens tankar och idéer.

5.2 Metoddiskussion

Eftersom syftet med den empiriska undersökningen var att ta reda på förskollärares uppfattningar kring ämnet föll det sig naturligt att använda sig av intervju som metod. Larsson (1986) beskriver att intervju har varit basen inom fenomenografin eftersom syftet är att ta reda på hur någon uppfattar sin omvärld. Enkäter skulle kunna vara en alternativ metod, om frågorna varit öppna. Dock ville jag ha möjlighet att skapa en personlig kontakt för att kunna motivera var och en av intervjupersonerna till att besvara frågorna. Patel och Davidson (2003) menar att det viktigt att visa ett uppriktigt intresse för intervjupersonen, annars finns det risk att en försvarsinställning intas om han eller hon känner sig kritiserad. Det i sin tur kan då komma att påverka svaren. Det är också viktigt att tänka på att det inte är enbart med ord vi kommunicerar, utan även med kroppspråk och ansiktsmimik. Intervjupersonen avläser även detta och därför är det viktigt att vara medveten om sitt uppförande vid intervjun. Allt detta har jag försökt att ha i åtanke vid intervjutillfällena men det är inte helt enkelt för en ovan intervjuare. Trots det att jag haft för avsikt att vara medveten om mitt uppförande, tror jag att det ändå kan ha förekommit gester eller ansiktsuttryck som skett rent spontant. Jag försökte uppmuntra intervjupersonerna till att fortsätta att utveckla sina svar genom att nicka instämmande medan de svarade på frågorna.

Kvale (1997) nämner några risker med bandinspelning, nämligen att intervjuaren kan missa att starta själva inspelningen och därmed gå miste om hela intervjun. Därför kontrollerades inspelningsfunktionen inför varje intervju för att garantera att allt fungerade felfritt. Det som bortfaller vid ljudinspelning enligt Kvale (1997) är intervjupersonens mimik, gester och liknande som hade upptagits av en videoinspelning. En annan risk som lyfts är att materialet på inspelningen inte går att höra, något som även det testades under kontrollen som jag gjorde inför varje intervju. Eftersom vi också satt avskilt fanns där lite, eller inga, störningsmoment som kunde riskera att samtalet inte skulle kunna avlyssnas. Patel och Davidson (2003) beskriver ljudinspelning som en metod för att registrera ”verkligheten”, med det menar dem att eftersom det går att spela upp inspelningen upprepade tillfällen går det att försäkra sig om att allt är korrekt uppfattat. Detta innebär också att uppsatsen reliabilitet kan anses vara god, då denna metod använts. Vidare förklarar de att begreppen validitet och reliabilitet är så sammankopplade att kvalitativa forskare inte ofta använder det senare begreppet.

Efter intervjuerna omvandlade jag ljudinspelningen till utskrivna text. Patel och Davidson (2003) poängterar att talspråket och skriftspråket skiljer sig åt och därför kan tonfall, ironi och liknande försvinna då texten transkriberas. Eftersom ljudinspelningen är sparad kan jag alltid gå tillbaka och lyssna på originalmaterialet om det finns oklarheter gällande exempelvis ironi eller tonfall. I transkriberingen sker det, enligt Patel och Davidson (2003), ofta en mer eller mindre medveten påverkan på underlaget av analysen. Att vara medveten om, och reflektera över, vilka val som gjorts i hanteringen av de data samt hur dessa val kan påverka analysen är det väsentliga då det gäller validiteten. Genom att reflektera över de val jag gjort, vilka metoder jag har använt och vilka som uteslutits, känner jag att har beaktat validiteten i uppsatsen.

Om ett större antal förskollärare kontaktas är det möjligt att resultatet påverkas och i vilket fall som helst borde det finnas fler intressanter för att undvika att stå utan material. Dock behöver inte ett större antal informanter innebära att en förbättring för studiens syfte. Eftersom avsikten var att ta reda på förskollärares uppfattningar fungerar det med ett så litet urval som det som gjorts. Däremot hade ett större antal informanter kunnat bidra till fler nyanser i form av likheter och skillnader.

5.3 Förslag till vidare forskning

Ett intressant förslag för vidare forskning är att inkludera även andra pedagoger för att se om det finns ytterligare variation i uppfattningarna. Eftersom det, utifrån resultatet, är tydligt att det finns en stark koppling mellan barns delaktighet och föräldrars delaktighet hade ett intressant förslag varit att undersöka pedagogers uppfattningar om föräldrars delaktighet.

6. SAMMANFATTNING

Syftet med studien har varit att belysa pedagogers uppfattningar om barns delaktighet och inflytande i förskolan.

I läroplanen för förskolan (Utbildningsdepartementet, 2010) betonas att barn ska ges ett reellt inflytande över både verksamhetens innehåll och arbetssätt, det är då barnens behov och intressen som är utgångspunkten. Att barn ges möjlighet till verkligt inflytande innebär dock inte, enligt Pramling och Sheridan (2003) samt Åberg och Lenz Taguchi (2005), att de ska styra över den pedagogiska verksamheten. Innebörden av delaktighet som pedagogik är att ta tillvara på barns erfarenhet, intresse och förståelse menar Pramling Samuelsson och Sheridan (2003). Även de små barn som inte har ett utvecklat språk kan göras delaktiga genom att tolka deras handlingar samt att ha tillit till deras förmåga att klara av saker, med rätt stöd och handledning från vuxna. Vidare talar de om att inta barns perspektiv för att barnen ska känna sig delaktiga och förstådda, vilket innebär att deras uppfattningar om att förstå världen inte bara bekräftas utan också tillvaratas och respekteras. Åberg och Lenz Taguchi (2005) poängterar att dokumentation måste tolkas på många olika sätt eftersom det inte finns en ensam sanning. De anser att om barn tillåts ge sina tolkningar, och därmed involveras i denna process, ges de också möjlighet att bli delaktiga.

Undersökningen har bestått av tre stycken personliga intervjuer som spelats in för att sedan transkriberas. Efter transkriberingen har resultatet presenterats för att därefter analyseras med inspiration från fenomenografin.

Resultatet visar att pedagogerna ser barn som delaktiga då de är närvarande, att bara vara med innebär att barnen är delaktiga. Det förutsätter inget aktivt deltagande, något som däremot krävs för ett reellt inflytande. Genom att lyssna till barnens behov och intressen kan pedagogerna ge ett verkligt inflytande över verksamhetens innehåll. Det finns vissa hinder, eller svårigheter, då det gäller inflytande. Dessa beskrivs vara praktiska ting som till exempel rutiner, personalstyrka och begränsat utrymme. En slutsats är att det ett komplicerat arbete att ge barnen möjlighet att påverka sin egen situation och verksamhetens innehåll och utformning. Det finns faktorer som pedagogerna inte kan påverka och även om de gör sitt yttersta för att beakta barnens behov och intressen finns det yttre ramar som begränsar barns möjlighet till reellt inflytande.

REFERENSLISTA

Arnér, Elisabeth & Tellgren, Britt (2006). Barns syn på vuxna – att komma nära barns perspektiv. Lund: Studentlitteratur.

Dahlgren, Lars Owe & Johansson, Kristina (2009): Fenomenografi. I red: Fejes, Andreas & Robert Thornberg. *Handbok i kvalitativ analys*, s 122-135. Stockholm: Liber.

Emilson, Anette (2008). *Det önskvärda barnet. Fostran uttryckt i vardagliga kommunikationshandlingar mellan lärare och barn i förskolan.* (Elektronisk) Tillgänglig på internet: <http://hdl.handle.net/2077/18224> (2012-08-10)

Halldén, Gunilla. (2003). Barnperspektiv som ideologiskt eller metodologiskt begrepp. *Pedagogisk forskning i Sverige*, 8(1-2), 12 – 23.

Johansson, Eva (2003). Att närma sig barns perspektiv. *Pedagogisk forskning i Sverige*, 8(1-2), 42-57.

Johansson, Eva (2005). Möten för lärande. Pedagogisk verksamhet för de yngsta barnen i förskolan. Stockholm: Fritzes.

Kvale, Steinar (1997). Den kvalitativa forskningsintervjun. Lund: Studentlitteratur

Larsson, Staffan (1986). *Kvalitativ analys – exemplet fenomenografi.* Lund: Studentlitteratur

Lindgren, Anne-Li & Sparrman, Anna (2003). Om att bli dokumenterad. Etiska aspekter på förskolans arbete med dokumentation. *Pedagogisk forskning i Sverige*, 8 (1-2), 59-70.

Månsson, Annika (2007). *The construction of “the competent child” and early childhood care: Values education among the youngest children in a nursery school.* (Elektronisk) Tillgänglig på internet: <http://hdl.handle.net/2043/4979> (2012-11-10)

Patel, Runa & Davidson, Bo (2003). *Forskningsmetodikens grunder: att planera, genomföra och rapportera en undersökning.* Lund: Studentlitteratur.

Pramling Samuelsson, Ingrid & Sheridan, Sonja (2003). Delaktighet som värdering och pedagogik. *Pedagogisk forskning i Sverige*, 8(1-2), 70-84.

Pramling Samuelsson, Ingrid & Sheridan, Sonja (2006). *Lärandets grogrund*. Lund: Studentlitteratur.

Skolverket (2000). *Med demokrati som uppdrag*. (Elektronisk) Tillgänglig på internet: <http://www.skolverket.se/publikationer?id=721> (2013-01-29)

Utbildningsdepartementet. (2003). Departementsserien Ds 2003:46. *Var-dagsinflytande i förskola, skola och vuxenutbildning* (Elektronisk). Stockholm: Utbildningsdepartementet. Tillgänglig: <http://www.regeringen.se/sb/d/108/a/1298> (2012-10-08).

Utbildningsdepartementet (2010). *Läroplan för förskolan Lpfö 98 - reviderad 2010* (Elektronisk). Stockholm: Utbildningsdepartementet. Tillgänglig: <http://www.skolverket.se/publikationer?id=2442> (2012-02-06).

Vetenskapsrådet (2002). *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning* (Elektronisk). Tillgänglig: <<http://www.codex.vr.se/texts/HSFR.pdf>> (2012-02-07).

Åberg, Ann & Lenz Taguchi, Hillevi (2005). *Lyssnandets pedagogik – etik och demokrati i pedagogiskt arbete*. Stockholm: Liber.

Bilaga 1

Intervjufrågor – delaktighet och inflytande

1. Vad anser du vara skillnaden mellan delaktighet och inflytande?
2. Vad innebär barns delaktighet för dig och vad innebär det för dig att barn har ett verkligt inflytande?
3. Vill du beskriva hur ni arbetar för att göra barnen delaktiga? På vilket sätt synliggörs barnens delaktighet?
4. Vill du beskriva på vilket sätt barnen ges inflytande över verksamheten?
5. Finns det, som du ser det, några hinder kring barns delaktighet och inflytande i den praktiska verksamheten?
6. Finns det, som du ser det, vissa områden barn bör ges mer eller mindre delaktighet eller inflytande? Kan du ge något exempel?
7. I läroplanen för förskolan betonas vikten av dokumentation. Hur ser du på dokumentation?
8. Vilka metoder använder ni för att dokumentera?
9. Vad dokumenterar ni? Hur dokumenterar ni? Varför dokumenterar ni?